

Александър Геров и Александър Вутимски сред поетите на сп. „Златороз“

Надежда Александрова

През 30-те и 40-те години на ХХ век съставът на поетите сътрудници на „Златороз“, наред с установените и постоянни автори като Багряна, Лилив, Стубел, Ракитин, Разцветников и Фурнаджиев, на два прилива се обогатява и променя. С различен период на присъствие по страниците на списанието през 1929-30 г. се появяват имената на Александър Филипов (и с псевд. А. Вежен), Тодор Харманджиев¹, Иван Х. Христов, Иван Мирчев и Илина Петрова² (която освен със свои стихове се представя и като преводачка на китайския поет Ли-По); след тях – Славчо Красински, Николай Марангозов и Георги Дзивгов. С една или две публикации от този момент до края на изданието се срещат имената на Петър Йорданов, Георги Караиванов, Константин Гиндев, Михаил Лъкатник, М. Стремска, Анна Петрова и Офелия Касабова. И накрая известните като поети на 40-те в „Златороз“ – Богомил Райнов, Невена Стефанова, Александър Геров и Александър Вутимски. Такава е хронологията в появата на новите имена в българската поезия по страниците на списанието. Списъкът показва разнообразие от имена на поети с различно присъствие и значение в литературата ни, което е повод този период от живота на „Златороз“ литературната история по времето на социализма да свързва с неговия упадък. Но списанието, утвърдило се през тези години като свободна територия, дава поле за изява на много млади автори във време, в което българският политически, културен и най-обикновен живот претърпява коренни промени. Те по различен начин присъстват и се отразяват в живота на всеки отделен човек, от което правило поетите сътрудници на списанието не са изключение.

*

Най-младите автори от края на 30-те и началото на 40-те години, родили се непосредствено след Първата световна война, в навечерието на Втората, са като връстници на сп. „Златороз“, раснали заедно с него, и бележат значението на красивия му залез. Мнозинството от тях, независимо от това дали са станали, или не негови сътрудници, са го чели през годините и то е участвало във формирането на естетическия им вкус независимо от политическите им възгледи и комунистическата партийна принадлежност на повечето от тях. Невена Стефанова в спомените си казва: „Винаги извънредно много съм се гордяла с краткото си присъствие в „Златороз“, още 16-17-годишна, и винаги извънредно съм се срамувала пред Вл. Василев, дето не продължих това сътрудничество“. Тя действително се появява еднократно в списанието с две стихотворения – „Приказка“ и „Пролетно настроение“ (21, 5) – един от редките случаи, в които е нарушено правилото на изданието да се поместват стихове само от един автор. Тук младата дебютантка е в компанията на старозагорския поет Иван Мирчев и неговия лирически цикъл „Предчувствия“ (21, 5). Слънчевата и приказна атмосфера на нейните юношески стихове, необузданото ѝ още детско въображение звучи като контрапункт на молитвените, изпълнени с тревога и тежки предчувствия за настъпващата война, за поредното нарастване на злото в света, стихове на късния символист Иван Мирчев. Богомил Райнов³ (1919 – 2007) е с две участия в списанието: лирическа триптих „Нощен сняг“ (20, 10) и „Стихотворения“ (21, 4). Трите стихотворения – „Нощен сняг“, „На покрива“ и „Пусто“, са сюжетно свързани, разкриват среднощните настроения и фантазии на лирическия субект, който изповядва своята умора, интелектуална отчужденост и преситеност:

*Умориха ме тежките книги;
оглуляха красивите образи; –
като куче ми иде да вля,
да се гавря като Маяковски.*

¹ Тодор Харманджиев (1905-1993) – поет, писател и преводач, роден във Враца.

² Стефанова, Н. Авантюри. Опиту за автобиография. С., 2001, с. 150-155

³ Богомил Райнов е една от най-противоречивите фигури в българската културна история от времето на социализма. Политическата му кариера се свързва не само с компромиси и приспособявания, а с биполарни и заклеявяване не просто на идейни опоненти (за какъвто обявява родния си баща, писателя Николай Райнов), а и идейните си съмишленици като Ал. Жендов, Борис Делчев, Радој Ралин и др.

Връзката между трите стихотворения във втория цикъл – „Дървено конче“, „Ден“ и „Вятърът“ – е по-хлабава, което отразява и неутралното му заглавие – „Стихотворения“. Но това, което ги обединява, е алегорията, внушаваща размисъл за движението на човека във времето. В първото стихотворение авторът се връща назад към своето детство, в което въображението рисува свят, изпълнен с героизъм, а заобикалящата го реалност е само фон и стимул за фантазията. Второто – „Ден“ – прозвучава като метафора на сблъсъка между живия живот и живота в сред книгите и резултата от него – осъзнатото надмощие на действителното пред желаното. В третото образът на вятъра символизира преображението, раждането на истината от хаоса и просветлението след бурята.

*Този вятър що мощно избухна в нощта
И разтърси стъклата на старата къща...
Побеляха липите, посивели отдавна от прах.
Във градината сухи и жълти цветята се скършиха.*

*Сякаш нещо се счути, разпиля се внезапно у мене,
Отлетя, раздробил се и изчезна далече заминаги.
Не гърмяха навън почернелите тежки кепенци,
А се къртеше старото, безнадеждно, безсмислено минало...*

Това безспорно са добри идейни стихове, които Вл. Василев е очаквал и открил сред младите автори с леви убеждения и очевидно без никакво колебание е публикувал в списанието си.

Александър Геров, фигуративно казано, е още по-идеен по това време. В младежкия си ремсов ентусиазъм той си е мислел, както отбелязва в дневниците си и казва пред Божидар Кунчев, че групата нови млади сътрудници с комунистически убеждения биха могли да превземат „Златороз“ отвътре, както преди това са направили със „Звън“ и „Ученически подем“⁴. Но от друга страна, егото му е силно провокирано от „жажда за признаване и утвърждаване“, каквото си е давал сметка, че може да получи единствено в „Златороз“. И когато идейните му другари го критикуват за публикациите му в списанието, той отказва да се чувства виновен. Всъщност този голям поет през целия си живот е вътрешно разкъсан между желанието за „признаване и утвърждаване“ и болезненото си чувство за справедливост; разкъсан между силното си его и осъзнатата си грудост, между чувството си за общност и солидарност и вродената си самотност. Той сякаш целият е отразен още в първия си лирически цикъл „След“ (21, 1), който включва стихотворенията „Самота“, „Ужас“, „Път“, „Гротеска“ и „Приказка“:

*Разбрах как страшно тегне самотата.
Самотния живот ще ме сломи.
Вървя и дръзко гледам в тъмнината
часовника с враждебните очи.
(„Самота“)*

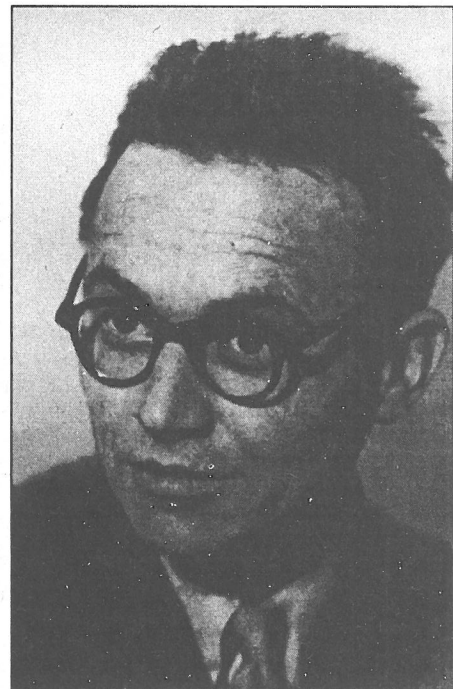
*Какво загубих на света?
Приятели? Другар? Любима?
О, има страшна самота,
която е необяснима.
(„Ужас“)*

*Да почна нов живот.
Дали ще стигнат
годините за новия ми път?
О, в тихото мълчание мечтите ми
как странно се изграждат и рушат!
(„Път“)*

*Аз съм господар на живота си
и той не струва нищо.*

*Понеже без вяра не мога,
аз вярвам на своите приятели.
Понякога сам съм си Бога,
а понякога – те.
(„Гротеска“)*

⁴ Кунчев, Б. Александър Геров. С., 1987, с. 26-27. Вж. още от същия автор: „Човешката участ в творчеството на Атанас Далчев, Александър Вутимски и Александър Геров“ (2003), „Да отидеш отвъд себе си“ (2007).

Това са възлови строфи от първите четири стихотворения, в които се редуват наивност, чистосърдечност и мъдрост, но мъдрост, изкристализирала не в опита на възрастния, а в сблъсъка на противоречията в младата му душа, противоречията, които напират да бъдат изречени, т.е. лирически формулирани. В последното стихотворение от цикъла – „Приказка“ – границата между наивния реализъм и гротеската е размита. Заглавието му подсказва наличие на сюжет. Лирическият герой е влюбен и иска да направи най-доброто за своята „любима“, затова предприема далечен път, за да може да ѝ осигури хубавия живот, за който си мечтаят двамата. Тя е красива и стои на брега на морето, а той е в лодка, която бързо го отдалечава от нея и брега, от родината –

*А в лодката – аз. Аз отивам в далечни страни,
Да натрупам пари, да спечеля огромни богатства.*

*В моята родна страна днес цъфтят червени рози.
Няма нищо по-хубаво от моята любима и моята страна.
Но сега там върлува жестока безработица.
Аз не мога да живея там сред бедност и глад.*

*Аз не искам да живея в малка варосана къщичка,
тълна с влага –
моята мила да готви на примус,
и да ходи пеша на пазар.
Аз искам за нея електрическа печка
и замък с вечно цъфтящ парк,
искам всичко, което двайстият век ми предлага.*

*И ридая, и се хвърлям по корем върху дъното мокро,
и целувам вълните, и се мъча да спра с ръце ветровете.
О, лети малка лодко!
Аз пак ще се върна –
с десет сребърни кораба...*

Божидар Кунчев⁵ обяснява наивното в поезията на Геров със съхраненост на сетивата, на детския му поглед към живота и света, което се превръща и в особеност на поетиката му⁶. Но тази особеност го прави наистина „твърде самотно явление в българската литература“⁷. Той е по-близък като светоусещане и художествен език до стила на наивистите, който идва в литературата от изобразителното изкуство. Наивизмът в съвременното изкуство печели все повече симпатии и корените му се откриват далеч назад във времето – от първобитните рисунки в пещерите и първите християнски иконописци до модерните художници от края на XIX и началото на ХХ в. – Анри Русо, Марк Шагал и др., до нашата съвременност. Подобно на съвременните писатели наивисти и Геров притежава таланта за постигане на пределна простота в словесното изобразяване, което не означава опростяване, а по-скоро интуитивна непоносимост към литературните трафарети. В нашата литература подобен подход и внушения може

⁵ За Божидар Кунчев творчеството и съдбата на поетите от 40-те години е съкровена задача на литературните му занимания. Близък приятел на Александър Геров и Радој Ралин, той е и техен задълбочен изследовател. Неговите книги и текстове за тези поети са съществен принос към литературната ни история и необходима гледна точка към осмислянето на нашата съвременност. Те са необходимо начало за всяка следваща интерпретация на тази поезия.

⁶ Кунчев, Б. Александър Геров. С., 1987, с. 113; Хаджикосев, Симеон. Критически пристрастия. С., 1977, с. 43.

⁷ Петров, Здравко. Александър Геров. // Речник на българската литература. Т. 1. БАН, 1976, с. 264.

